

ЗВІТ ПРЕЗИДІЇ АЕН УКРАЇНИ НА ЩОРІЧНИХ ЗБОРАХ 13–14 ТРАВНЯ 2011 Р.

Шановні колеги!

Вперше за майже 20-річну історію нашої Академії її Загальні збори відбуваються на Західній Україні у мальовничому Тернополі. Тому перед усім дозвольте мені від імені Президії Академії економічних наук висловити щире подяку нашим гостинним господарям, які не тільки проявили ініціативу щодо проведення нинішніх наших зборів, але й внесли значний особистий внесок у створення умов, які зробили можливими наше чергове зібрання — ректору Тернопільського національного економічного університету академіку нашої академії — Сергію Іллічу Юрію, а також Віце-президенту нашої академії — Євгену Васильовичу Савельєву. Як відзначив у свої доповіді на Загальних зборах Національної академії наук України її віце-президент Валерій Михайлович Геєць: «2010 рік в житті нашої держави знаменний рішенням започаткування системних реформ, покликаних кардинально модернізувати країну та ввести її в перспективі до кола найрозвиненіших країн світу». Тому протягом звітного періоду Президією нашої академії, дев'ятьма відділеннями та шістьма регіональними центрами, членами академії проведено значну роботу, спрямовану на підготовку пропозицій з метою виведення економіки країни з кризи. Члени нашої Академії активно працювали над науковою розробкою та практичним втіленням у життя заходів та програм реформування економіки, брали участь у науковому супроводженні соціально-економічних перетворень.

Серед результатів необхідно виділити:

аналіз причин і наслідків фінансово-економічної кризи в Україні, її основних тенденцій у сфері державних фінансів, у банківському секторі, фондовому ринку та зовнішньоторговельних відносинах;

пропозиції до обґрунтування напрямів державної політики, спрямованої на стабілізацію економіки в 2010–2011 рр. на основі зміцнення банківської системи, вдосконалення оподаткування та раціоналізації бюджетних витратків;

підготовлені аналітичні матеріали до Адміністрації Президента України та Кабінету Міністрів України з проблем реформування податкової системи та розробки проектів Податкового та Бюджетного кодексів.

Світова економічна криза не оминула Україну, болісно зачепивши майже всі галузі економіки, тисячі компаній і мільйони громадян. Криза загострила результати бездіяльності останніх років. Серед причин її виникнення слід виокремлювати основну і похідні. Основною, згідно з марксистською теорією, є суперечність між суспільним характером сучасного виробництва і приватнокапіталістичною формою привласнення його результатів. А це означає, що економічні (фінансово-економічні) кризи в умовах ринкової економіки подолати неможливо. Періодично повторюючись в країнах з ринковою економікою, вони будуть зачіпати і країни з потужним державним регулюванням в тій мірі, в якій вони втягнуті у глобалізаційні зв'язки. Проте руйнівна сила

кризи в згаданих країнах завжди буде меншою і термін виходу з кризи буде коротшим.

На жаль, Україна опинилась серед країн, які найбільше потерпають від світової кризи. Серед комплексу економічних, політичних, соціальних та інших причин, які обумовили нездатність вітчизняної економіки гідно протистояти викликам нинішньої кризи, однією із визначальних, на нашу думку, є саме невідповідність якості технологічного розвитку України останніх років сучасним світовим тенденціям. Загальна відсталість технологічної бази національної економічної системи та слабкість механізмів її інноваційного оновлення? все це значно посилило негативний вплив світової кризи на ситуацію в Україні та ускладнює процес подолання її негативних наслідків. Проте нинішня ситуація в економіці України є свідченням того, що дана проблема і надалі залишатиметься однією серед найбільш актуальних.

Технологічна різноукладність вітчизняної економіки, наявність різних техноеконімічних секторів, ринкових і галузевих сегментів? це особливість перехідного етапу її розвитку у технологічному і структурному вимірах. Наслідки застосування «наздоганяючої» моделі значною мірою обумовили змішаний характер техноеконімічної моделі української економіки, де існують сектори різної конкурентоспроможності: для деяких із них характерна низька конкурентоспроможність галузей і технологій масового використання; для других? значний потенціал перспективних напрямів фундаментальних і прикладних досліджень у ряді виробництва; для третіх? великі експортні можливості традиційно-індустріальних і сировинно-транзитних галузей.

В той же час поточний стан речей не може не хвилювати будь кого з нас, як фахових економістів. З одного боку, Президент України В. Ф. Янукович декларує завдання увійти якомога швидше до 20-ки найбільш розвинутих країн світу, а з іншого у рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2009–2010 рр. Україна посіла 82-у позицію серед 133-ох країн — і впала на 10 позицій. Після періоду відносної стабільності рейтингу у 2006–2008 рр. (69, 73 і 72-е місце відповідно), країна опинилась у дев'ятій десятці країн, де вона перебувала до цього. При цьому Україна знаходиться у групі латиноамериканських та африканських країн, що розвиваються. Нашими безпосередніми сусідами за рейтингом конкурентоспроможності є Гамбія та Алжир. Рейтинг України, як зрештою і багатьох інших країн, виявився нестійким до наслідків фінансової кризи. Подібне різке падіння (на 10 і більше позицій) відбулося ще у дев'ятьох країнах: Ботсвані, Гані, Латвії, Малі, Монголії, Росії, Сирії, Філіппінах і Хорватії. Так, Латвія і Росія погіршили свої оцінки на 14 і 12 позицій відповідно.

Припускається, що конкурентоспроможність країни не повинна залежати від тимчасових економічних шоків, проте фінансова криза виявилася затяжною і негативно позначилася практично на всіх країнах. Економіка України більше за інші країни регіону постраж-

дала від кризи — падіння ВВП у 2009 році склало 15,1 %. Незважаючи на те, що світова економіка почала відновлюватись, наслідки кризи ще будуть довго відчуватися, зокрема, у фінансовому секторі.

Як свідчать результати підрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності України за 2009–2010 рр., країна відкотилась назад за всіма трьома групами складових рейтингу: базовими вимогами (з 86-го на 94 місце); підсилювачами ефективності (з 58-го на 68-е) та факторами інноваційного розвитку (з 66-го на 80-е місце). При цьому, для України найважливішими є оцінки саме за першими десятима складовими конкурентоспроможності, оскільки країна знаходиться на другій стадії розвитку за методологією ВЕФ.

Україна покращила свій рейтинг лише за трьома складовими конкурентоспроможності. Країна посіла 49-е місце за ефективністю ринку праці, 29-е місце за розміром ринку і 78-е місце за складовою «інфраструктура». Так, покращення рейтингу ефективності ринку праці на п'ять пунктів пояснюється більшою гнучкістю визначення заробітних плат у країні (перехід з 61-го на 52-е місце в глобальному рейтингу). Дійсно, реальне падіння заробітної плати в Україні було дуже різким і склало 9 % у 2009 році. Водночас рейтинг також вказує на погіршення відносин між роботодавцями і працівниками, що імовірно пояснюється болючістю процесу зниження заробітних плат і скорочення персоналу під час кризи для обох сторін.

Фінансова криза викрила слабкі сторони конкурентоспроможності країни. Так, найбільш різко погіршилися рейтинги України за такими трьома складовими: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащення новими технологіями (падіння на 15 пунктів). Часто саме в тих сферах, де зафіксовано падіння, також спостерігається і найбільше відставання України від інших країн.

У країні не лише різко зросла маржа за відсотковими ставками, але і практично призупинилось банківське кредитування. Рівень державного боргу і розмір бюджетного дефіциту також почали збільшуватись, знижуючи конкурентоспроможність економіки. У підсумку країна посіла 106-е місце поряд з Йорданією і Парагваєм. Фінансова система країни виявилась вкрай вразливою до кризи. Доступність фінансування різко знизилася, збільшилися обмеження на рух капіталу і, до всього іншого, різко погіршилась надійність банків. Дії НБУ з подолання кризи у банківській сфері були неефективними. Реструктуризація проблемних банків почалась не відразу і проводилась недостатньо прозоро, що поставило під сумнів незалежність регулятора. Водночас, слід зазначити, що Україна отримала вищий рейтинг (106-е місце), ніж Казахстан і Росія — 111-е і 119-е місце відповідно.

Нарешті, у складовій «технологічна готовність» особливо різке падіння відбулось за показником прями іноземні інвестиції і передання технологій. ПІ і капітальні інвестиції дійсно продемонстрували різкий спад. Така тенденція створює негативні передумови для швидкого виходу країни з кризи. За іншими показниками цієї складової оцінки також погіршилися. Так, компаніям було не до впровадження нових технологій на фоні кризи, а ключові показники розвитку телекомунікаційного

ринку суттєво уповільнили зростання. Останнє пояснюється не лише фінансовою кризою, але і насиченням ринку, насамперед мобільного зв'язку.

Під час кризи зростає роль держави, а тому її ефективність як ніколи важлива для підвищення конкурентоспроможності економіки. Хоча рейтинг ефективності інституціонального середовища в Україні впав лише на п'ять пунктів, причини для занепокоєння залишаються. За цією складовою в Україні найнижчий рейтинг — 120-е місце, поряд з Нікарагуа і Монголією. На думку представників бізнесу, найбільше зниження оцінки відбулося у сфері ефективності дій уряду, зокрема, за такими показниками, як необґрунтованість державних витрат і адміністративне навантаження на бізнес.

Відсутність чітких, прозорих, реалістичних планів і дій уряду з реформування економіки, а також складнощі з виконанням умов МВФ, безумовно, негативно вплинули на очікування бізнесу. Спроби уряду покращити бізнес-клімат, щоб надати поштовх розвитку малого і середнього бізнесу, не були вдалим, особливо з прийняттям Податкового кодексу. Інші підготовлені законодавчі ініціативи врешті не були схвалені парламентом країни.

Позиції України в іншому міжнародному рейтингу Всесвітнього банку «Doing Business 2010» також практично не покращились. Україна посіла 142-е місце (зі 183 країн) за простотою ведення бізнесу. Тому регуляторна гільйотина і досі є однією з ключових реформ, що необхідні країні. Початок відновлення світової економіки створює передумови виходу України з кризи. Проте цього недостатньо для підвищення конкурентоспроможності країни. Україні насамперед потрібні дії, спрямовані на стабілізацію державних фінансів, оздоровлення банківської системи, спрощення системи регулювання і стимулювання конкуренції. Не вживши цих заходів, Україна буде програвати у гострій конкурентній боротьбі країнам, що винесуть потрібні уроки після кризи.

Наявність подібних розривів та необхідність їх ліквідації і ставить на порядок денний перед членами нашої академії низку завдань з нагального реформування напрямків наших досліджень з метою підготовки відповідних рекомендацій для всіх рівнів державного керівництва.

З іншого боку — це також і своєрідний «момент істини», який дає нам нагоду визначитися, який свій доробок ми, як еліта економічної думки країни, можемо запропонувати народу, країні та владі у найближчій та більш віддаленій перспективі.

Для подолання наслідків економічної кризи і не допущення (або послаблення) її в майбутньому слід діяти в напрямі послаблення згаданої суперечності. В умовах, коли джерела швидкого зростання докризових років вичерпано, єдиний шлях виходу України на траєкторію сталого розвитку — це рішучі й всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки.

Запропонована Президентом України В. Ф. Януковичем Програма реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», в обговоренні та підготовці пропозицій до якої активну участь взяли і члени нашої академії, розроблена з метою відновлення економічного зростання й модернізації економіки країни, побудови сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому

масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і зрештою — на підвищення добробуту українських громадян.

Програма охоплює широкий набір стратегічних перетворень за п'ятьма напрямками:

1. Створення базових передумов економічного росту через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи.

2. Формування режиму максимального сприяння для бізнесу шляхом зменшення ролі держави в економіці, зниження адміністративних бар'єрів для бізнесу, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України.

3. Модернізація інфраструктури й базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях і ЖКГ, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Перехід від дотацій до самоокупності виробництва й соціальних послуг.

4. Збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування.

5. Підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби й виконавчої влади.

На минулорічних Загальних зборах ми прийняли рішення підготувати наукову монографію «Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України», яку завдяки спільним зусиллям Президії нашої Академії разом із керівництвом Тернопільського національного економічного університету, а також творчий насназі членів нашої Академії вдалося підготувати та видати напередодні цих зборів, а Ви отримали її при реєстрації. Дозвольте щиро подякувати всіх, хто взяв участь у підготовці цієї найбільш солідної праці за всю історію нашої академії.

Не буду тут зупинятися на змісті цієї книги. Ви самі зможете з нею ознайомитися та використати, як у нашій дискусії на Загальних зборах, так і у своїй діяльності. Також пропоную доручити Президії розіслати цю книгу найвищим керівним інституціям та провідним бібліотекам країни, а також, з метою більш широкого ознайомлення, можливо розмістити її на сайтах Академії економічних наук, Тернопільського національного економічного університету та Інституту економіки промисловості НАН України.

А зараз дозвольте мені коротко зупинитися на основних результатах, які отримали протягом звітнього періоду члени нашої академії, оскільки більш детально, я вважаю, вони будуть висвітлені у звітах керівників регіональних центрів та місцевих відділень.

У **Північному центрі** нашої академії під керівництвом віце-президента нашої академії Валерія Михайловича Гейця виокремлено, деталізовано та системно розкрито специфіку взаємодії чинників макронестабільності у секторному розрізі; визначено, що процес відновлення національного господарства України, який розпочався у 2010 році, зберігає ознаки «зростання без розвитку»; узагальнено характеристики антикризових програм та окремі антикризові пропозиції для економіки України; розроблено макроекономічні прогнози та виконано

оцінку сценарних варіантів розвитку макроекономічної ситуації в Україні на період 2010–2015 рр.

Під час узагальнення новітніх процесів на основі цивілізаційного світоглядного принципу академіком нашої академії та Національної академії наук Анатолієм Андрійовичем Чухном обгрунтовано та запропоновано новий тип предмету економічної теорії. Це виробничі відносини та інститути: матеріальні, нематеріальні та інтелектуальні. Розкрито взаємозв'язок і взаємодію матеріального і нематеріального виробництва, індустріального ринкового господарства з інформаційною постіндустріальною економікою, традиційної власності і капіталу з інтелектуальними їх формами, що дало змогу розкрити глибокі внутрішні взаємозв'язки різних теорій, категорій і процесів та створити логічно обгрунтовану структуру економічної теорії як системи, забезпечити цілісність і системність цієї науки.

Під керівництвом академіків нашої академії Олександра Миколайовича Алімова та Вікторії Володимирівни Микитенко встановлено системну залежність та просторові ознаки сучасного розподілу компонентів продуктивних сил в системі «ресурсний потенціал — виробництво — відтворення» і визначено фактори, системні ознаки, а також тенденції просторового розвитку продуктивних сил України та її регіонів. Визначено основні вектори гарантування економічної безпеки просторового розвитку продуктивних сил.

Академіком нашої академії Валерієм Івановичем Мунтяном розроблено сценарії розвитку економічних об'єднань та країн СНД в умовах світової економічної рецесії, на підставі яких отримано висновок, що в разі вступу України до ЄвроАзЕС та митного союзу на взаємовигідних умовах Україна одержує ефект масштабу, а також можливість вирівняти свої позиції, втрачені при вступі до СОТ.

Академік нашої академії Іван Іванович Кукурудза протягом звітнього періоду продовжував дослідження за темою «Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах». При цьому в центрі уваги були такі питання, як порівняльний аналіз економічної політики України та Китаю, причини нинішньої фінансово-економічної кризи та шляхи її подолання, передумови ефективного реформування економіки тощо. При дослідженні проблем економічної політики України та Китаю було встановлено, що економічна політика Китаю дає відчутні позитивні результати тільки тому, що вона: 1) ґрунтується на науковій, перевіреній практикою теоретичній базі, пристосованій до національних особливостей. За змістом її можна назвати другим, своєрідним виданням ленінської нової економічної політики (НЕПу); 2) розроблялася національними економістами та політиками, в той час, як українську економічну політику на його думку визначають МВФ, Світовий банк та інші міжнародні організації; 3) виходить з активної ролі держави та її власності у суспільному відтворенні, чого не можна сказати про Україну.

При дослідженні причин та шляхів подолання нинішньої фінансово-економічної кризи, було встановлено, що: українські вчені, зокрема академік Валерій Михайлович Геєць, ще задовго до початку цієї кризи зпрогнозували її початок на теренах США з наступним охопленням Західної Європи і всього світу, окрім КНР та ще декількох країн.

При дослідженні передумов ефективного реформування економіки було встановлено, що для того, щоб реформи були успішними для суспільства, потрібні, як мінімум, три умови: 1) наявність наукової теорії, яка могла б стати методологічною базою національної моделі реформування економіки; 2) наявність висококваліфікованих і чесних політиків, здатних реалізувати реформи з користю для населення; 3) наявність глибокого розуміння населенням суті та наслідків реформування економіки, що дозволило б населенню в якійсь мірі чинити тиск на політиків з метою підпорядкування реформ інтересам суспільства.

Під керівництвом члена нашої академії Тетяни Степанівни Кір'ян наукові дослідження Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України і Національної академії наук України де вона є директором, були спрямовані на: вивчення сучасного стану та проблем формування попиту на робочу силу в регіонах України в умовах фінансово-економічної кризи (за даними вибіркового обстеження окремих регіонів); розробку пропозицій щодо формування попиту на робочу силу на ринку праці України на перспективу в умовах фінансово-економічної кризи в Україні; розробку механізмів державного стимулювання участі роботодавців в освітніх і наукових процесах; вивчення антидискримінаційної політики у сфері праці осіб з інвалідністю в регіонах України (за результатами вибіркового обстеження); розробку пропозицій щодо запровадження антидискримінаційних норм у національному законодавстві відповідно до положень Плану Дій Ради Європи, Конвенції ООН про права інвалідів та директиви Ради ЄС 2000/78 ЄС від 27 листопада 2000 року і подання проекту нормативно-правового акту на експертизу фахівцям Ради Європи; аналіз впливу окремих факторів економічного і соціального характеру на ринки праці депресивних регіонів України та розробку пропозицій щодо підвищення ефективності їх функціонування; науковий супровід завдань Мінпраці з питань розвитку ринку праці та зайнятості населення; підготовку пропозицій щодо впорядкування умов оплати праці працівників окремих галузей бюджетної сфери;

Учені **Північно-Східного центру** нашої академії Галина Сергіївна Одінцова, Олег Юрійович Амосов, Наталя Миколаївна Мельгюхова, Олена Борисівна Коротич вважають за доцільне поряд з проектом Закону «Про публічні адміністрації в Україні» підготувати проекти законів «Про систему виконавчої влади в Україні», «Про центральні публічні адміністрації», «Про здійснення територіального адміністрування», «Про місцеві публічні адміністрації», а також «Процедурний кодекс діяльності публічних адміністрацій».

Публічне адміністрування — це цілеспрямована взаємодія публічних адміністрацій із юридичними та фізичними особами з приводу забезпечення реалізації законів та підзаконних актів і виконання частини основних функцій: орієнтуючого планування, що визначає бажані напрями розвитку, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, моніторинг результатів. Подальший розвиток публічного адміністрування доцільно здійсню-

вати в напрямі формування системи цінностей, політик та інституцій, які створюють підґрунтя для взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу, а також становлення нового публічного менеджменту, орієнтованого на досягнення конкретного результату, з використанням напрацювань стратегічного управління, адміністративного реінжинірингу, маркетингу тощо.

У **Східному центрі** академік Наталя Дмитрівна Лук'янченко досліджувала теоретико-методологічні основи управління людськими ресурсами, вивчала зарубіжний досвід в цій сфері з метою визначення напрямів його адаптації в Україні. На основі оцінки стану управління людськими ресурсами на макро-, мезо- та мікрорівні нею визначено основні проблеми та перешкоди розвитку людських ресурсів. Розроблено комплекс заходів, реалізація яких сприятиме удосконаленню управління людськими ресурсами на державному, регіональному та виробничому рівнях.

Розроблені рекомендації можуть бути використані у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, структурних підрозділів Державної служби зайнятості, регіональних відділень Національної служби посередництва та примирення, а також на промислових підприємствах з метою усунення кризових явищ в сфері управління людськими ресурсами та забезпечення його ефективності.

Вченими Інституту економіко-правових досліджень НАН України під керівництвом академіка нашої академії В. К. Мамутова обґрунтовано необхідність поступового здійснення подальшої консолідації, компактизації, кодифікації множини законодавчих норм, підвищення ефективності державного регулювання економіки, забезпечення суттєвого рівня публічних засад у правовому регулюванні господарської діяльності. Доведено, що найактуальнішими публічно-правовими проблемами зараз є необхідність чіткого закріплення в Конституції України основ економічної системи, формування правового механізму, що забезпечує реалізацію наявних законів про планування та прогнозування соціально-економічного розвитку, усунення юридичних перешкод та правове сприяння створенню крупних господарських структур, спроможних успішно конкурувати з зарубіжними партнерами. Аргументовано необхідність розробки проектів Законів України «Про основи економічної системи» та «Про ідеологію економічного конституціоналізму».

В Інституті економіки промисловості НАН України під керівництвом академіка нашої академії Валентина Павловича Вишневецького спільно з установами Відділення інформатики НАН України виконано розробку в рамках міждисциплінарного проекту «Інтелектуальна автоматизована інформаційно-аналітична система супроводження бюджетного процесу на базі вітчизняної суперЕОМ», за результатами якого створено інформаційно-аналітичну систему супроводу бюджетного процесу на регіональному рівні для 12 областей та розроблено оновлену версію програмно-аналітичного інструментарію прогнозування основних макроекономічних показників «Макропрогноз економіки України», що дає змогу прогнозувати основні показники економічного розвитку України на 2010–2012 роки.

Під керівництвом Почесного Президента нашої академії Миколи Григоровича Чумаченка визначено

особливості інституційно-економічного середовища регіонів, його якості та узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід використання інструментів та формування інститутів. Визначено науково-методичні підходи до оцінки ефективності інститутів, що регулюють розвиток старопромислових регіонів.

Вченими Інституту, членами нашої академії Анатолієм Івановичем Землянкіним, Ларисою Олександрівною Збаразькою, Віктором Микорлайовичем Інякіним, Вячеславом Івановичем Ляшенком та іншими обгрунтовано напрями трансформації нинішнього господарського порядку, оснований на «коротких правилах» економічної поведінки і максимізації рентних прибутків домінуючих власників, в новий порядок, що передбачає примус домінуючих власників до формування «довгих правил» поведінки за допомогою організаційної ідентифікації і створення механізмів постійної відкритої взаємодії держави і бізнесу.

Під керівництвом академіка нашої академії Ольги Федорівни Новікової обгрунтовано теоретико-методологічні та науково-методичні основи соціального управління із забезпечення сталого розвитку промислового регіону. Визначено необхідність застосування нових концептуальних підходів до формування методики оцінки діяльності органів регіонального управління щодо людського, соціального та сталого розвитку. Проведено науково-методичну оцінку ресурсного забезпечення сталого розвитку та визначено умови, можливості та перспективи його поетапного досягнення.

Учені **Луганського міського відділення Східного центру** академіки Ганна Володимирівна Козаченко та Алла Єженівна Воронкова у процесі дослідження проблем економічної безпеки підприємств, з одного боку виявили, що управління нею може бути орієнтованим на розвиток, тобто заснованим на зв'язку між економічною безпекою та розвитком підприємства, орієнтованим на стійкість, тобто заснованим на зв'язку між економічною безпекою та стійкістю підприємства, конкурентоорієнтованим, тобто заснованим на зв'язку між економічною безпекою та конкурентоспроможністю підприємства, орієнтованим на вартість, тобто заснованим на залежності між економічною безпекою та ринковою вартістю підприємства, та кризозахисним, тобто орієнтованим на захист підприємства від проявів кризи.

Також обгрунтовано доцільність проведення оцінки економічної безпеки експортної діяльності промислового підприємства на підготовчому, організаційному та виконавчому етапах та стадіях її здійснення за встановленими показниками. Запропоновано концепцію економічної безпеки експортної діяльності підприємства, у межах якої сформовано єдиний організаційно-економічний комплекс заходів щодо формування та збереження економічної безпеки кожного етапу експортної діяльності підприємства, який ґрунтується на визначених цілях, завданнях, принципах, показниках економічної безпеки експортної діяльності промислового підприємства.

В даний час, в умовах нестабільності і криз усе більша увага приділяється питанням розробки і широкого впровадження нових і перспективних інструментів безпечного і безризикового функціонування і розвитку економічних систем з урахуванням сучасного екологіч-

ного стану, зокрема, для техногенних підприємств і регіональної економіки в цілому. На думку академіка Султана Курбановича Рамазанова складність рішення цієї проблеми полягає ще й у тому, що будь-яка економічна система з одного боку є складна нелінійна активна система, а з іншого — має в цілому, нестабільне зовнішнє і внутрішнє середовище, обумовлене стохастичними і невизначеними факторами. Варто також підкреслити важливість рішення даної задачі комплексно як еколого-економічну. Тому розгляд проблеми без глибокого і всебічного аналізу і моделювання процесів контролю стану і розробки систем управління безпекою економічної системи з використанням сучасних інноваційних інструментів (методів управління, підходів моделювання, критеріїв, інформаційних технологій і т. п.) є неправомірним. Під інструментами еколого-економічного управління в умовах нестабільності, ризиків і криз маються на увазі новий комплекс для еколого-економічного моделювання, моніторингу, прогнозування і керування — це: концепція, принципи і методології; моделі; критерії; система інформаційних технологій; методи моделювання, оптимізації і керування; програмне забезпечення; технічна й апаратна платформа. Ним проведені дослідження і розробка технологій моделювання й еколого-економічного управління зазначених процесів з позицій теорії систем, синергетики, методів нелінійної динаміки і теорії ризиків і безпеки, теорії антикризового управління.

Активно працює осередок у Луганському національному аграрному університеті на чолі з академіком Василем Івановичем Богачовим.

У **Придніпровському центрі** нашої академії активно працював осередок у Дніпропетровській державній фінансовій академії, де академіком Іваном Дмитровичем Падеріним узагальнено методи та досвід дослідження малого підприємництва промислового регіону на прикладі Дніпропетровської області на основі проведених у 2001–2010 рр. анкетування керівників підприємств, телефонного опитування, фокус-груп, інтерв'ю керівників.

Учені **Запорізького міського відділення Придніпровського центру** члени нашої академії Сергій Якович Салига та Костянтин Сергійович Салига на підставі проведених досліджень розробили інструментарій із забезпечення управління розвитком промислового наукоємного виробництва. Ними з'ясовано, що на сучасному етапі єдиного, загальноприйнятого підходу до визначення поняття «наукоємне виробництво» все ще не вироблено. Так, під наукоємним виробництвом більшість науковців розуміє виробництво, яке спирається на розвиток науково-технічної сфери, проте й зараз зберігається невизначеність із трактуванням сутності наукоємного виробництва. Виходячи із цих обставин та ґрунтуючись на проведеному аналізі, ними запропоновано наступне трактування: сучасним наукоємним виробництвом є виробництво з високою концентрацією виробничих потужностей та поглибленою спеціалізацією праці, в якому використовуються високі технології IV (частково), V та VI технологічних укладів, а також набувають завершеності — комерційної — форми результату науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які підвищують на якісному рівні ефективність та загальну конкурентоспроможність національної економіки краї-

ни. Встановлено, що національна авіапромисловість становить у сучасному наукоємкому виробництві основу V технологічного укладу та виступає інтеграційною шдгалуззю в промисловому комплексі національної економіки країни, зокрема, серед підгалузей із наукоємним виробництвом. При цьому авіаційна промисловість є однією з найбільш капіталоємних, що зумовлено високою складністю продукції, яка випускається, а рівень наукоємності в ній становить у середньому 10 %.

Визначено, що спільними рисами наукоємких галузей промисловості є потужний інноваційний потенціал, висока ефективність виробництва, підвищена вразливість до промислового шпигунства, інтеграційна роль у національній економіці, а також наявність постійної державної підтримки. Визначено також, що ключовими особливостями розвитку наукоємних галузей промисловості є прямиий зв'язок із розвитком технологічних укладів, переважно випереджальний характер розвитку, дематеріалізація виробництва, поєднання державного та приватного капіталу, а також зростання ефективності виробництва внаслідок консолідації виробників.

Виявлено, що на сучасному етапі НТП світова авіаційна промисловість розвивається шляхом інтеграції науково-експериментальних та виробничих потужностей у напрямі укрупнення виробничих об'єднань та створення великих акціонерних компаній. Водночас національна авіаційна промисловість України залишається осторонь цих процесів. Організаційно-економічними особливостями національної авіаційної промисловості України є висока концентрація виробничих потужностей, з яких у підгалузі налічується три основні авіазаводи, 100 %-ва державна власність майже всіх підприємств, невідповідність обсягів випуску виробничим можливостям, більше ніж на 80 % експортна збутова орієнтація, а також висока залежність від зарубіжних постачачів комплектуючих виробів,

Сучасна продукція національної авіаційної промисловості України, маючи ряд переваг технічного значення, програє зарубіжним аналогам за економічними показниками, а саме — за умовами продажу та рівнем витрат на обслуговування, зокрема, через відсутність розгалуженої мережі сервісних баз у більшості країн світу.

Академіки Григорій Антонович та Андрій Григорович Семенови з'ясували, що незважаючи на динамічно зростаючий попит на наукоємку продукцію на світовому ринку, сучасна економічна ситуація в Україні характеризується низьким рівнем попиту на наукові знання, вкрай повільним нарощуванням наукоємного виробництва. Проте навіть у нинішній економічній ситуації зберігаються передумови для прискорення інноваційного розвитку, які полягають у ефективному подоланні штучно створених правових бар'єрів, і зумовленою цим інституційною невизначеністю в інноваційній сфері. Адже технологічні прориви здійснюються там, де науковці вбачають потреби людства.

В Південному центрі нашої академії в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України під керівництвом академіка Національної академії наук та нашої академії Бориса Володимировича Буркинського спільно з Володимиром Митрофановичем Лисюклом проведено класифікацію товарних ринків за структурою і фазами відтворювальних процесів, що доз-

волило виділити ринки, що підлягають першочерговому регулюванню. Запропоновано показники ефективності функціонування товарних ринків з точки зору державних (суспільних) інтересів.

Академіком нашої академії Сергієм Костянтиновичем Харічковим систематизовано концептуально-методологічні засади формування стратегії сталого розвитку України в контексті сучасного курсу державотворення, модернізаційних зрушень національної економіки, глобальних та регіональних соціальних, екологічних й економічних викликів часу. Також обґрунтовано та розроблено методологічні засади структуризації інфраструктурного забезпечення природокористування в Україні. На принципах системного підходу поглиблено визначення сутності інфраструктури як економічної категорії.

Важливим напрямком роботи членів **Херсонського міського відділення** нашої Академії була участь в розробках соціально-економічних проблем розвитку регіону. На основі цього ними видано низку наукових публікацій та проведено науково-практичні конференції. Так, проведено регіональну науково-практичну конференцію «Актуальні питання реформування податкової системи України» (за матеріалами Податкового кодексу). Організатором її виступив Херсонський національний технічний університет та Державна податкова адміністрація в Херсонській області. В її роботі взяли участь члени Академії Наталя Сергіївна Миколайчук та Володимир Євдокимович Труш, а також викладачі, студенти та аспіранти кафедри податкової та бюджетної політики «Оподаткування».

Під керівництвом академіка Наталі Сергіївни Миколайчук у 2010 році була продовжена робота над розробкою організаційно-економічного механізму забезпечення сталого розвитку регіону. Особлива увага приділялась проблемам оцінки та прогнозування соціально-економічного розвитку регіону. Іншим об'єктом дослідження була інноваційна діяльність підприємств легкої промисловості, прогнозування технологічного розвитку цієї галузі, що знайшло своє відображення у монографії «Системне відродження підприємств легкої промисловості на інноваційних засадах».

Учені нашого **Відділення економіки агропромислового комплексу** під керівництвом академіка П. Т. Саблука вважали, що основним завданням державної підтримки сільськогосподарських виробників є досягнення їх фінансової стабільності, створення умов для розширеного відтворення виробництва, забезпечення конкурентоспроможності продукції та продовольчої безпеки країни, нарощування експортного потенціалу окремих груп товарів. У контексті вирішення проблем цінової та бюджетної підтримки має бути визначена раціональна структура виробництва. Перевагу слід надавати тим сферам діяльності, які в конкретних умовах є найбільш високоприбутковими. При цьому кожний продукт має бути в основі створення навколо нього професійних (міжпрофесійних) інтегрованих об'єднань товаровиробників за галузевою ознакою.

Академік Володимир Семенович Уланчук дійшов висновку, що цінові співвідношення, які складаються на світовому та внутрішньому ринках продукції садівництва, суттєво перешкоджають розвитку галузі в Україні. Відкритість національної економіки, з одного боку,

сприяє наповненню ринку фруктами для поліпшення споживання їх населенням, з іншого — вказує на неспроможність вітчизняних виробників конкурувати навіть на власному ринку. Це стосується рівня цінних показників, які створюють загрози для розвитку плідівництва та виробництва яблук зокрема. Динаміка вартості виробництва 1 т зерняткових, вирощених сільськогосподарськими підприємствами Черкащини, вказує на низьку конкурентоспроможність їх продукції. Ціна імпортованих яблук протягом 2005–2006 рр. та 2008 р. була менша навіть за собівартість вирощених сільськогосподарськими підприємствами плодів на 40,5 та 11,1 % відповідно. Щоб досягти цінних переваг даним суб'єктам господарювання необхідно здійснювати комплекс заходів щодо підвищення продуктивності багаторічних насаджень та, відповідно, зниження рівня собівартості продукції. Тривала відсутність окупного виробництва ставить під загрозу існування галузі садівництва.

Вченими-аграрниками також підготовлено та подано до керівних органів, як державних, так і регіональних, велику кількість наукових доповідей, проектів законів України, указів Президента України, постанов уряду.

Асоціація економістів-міжнародників (як секція нашої академії) залучала до участі в міжнародних наукових семінарах і конференціях провідних вчених навчальних закладів України, ближнього і дальнього зарубіжжя — Донецьких національного та технічного університетів, Тернопільського національного економічного університету, Львівського національного університету ім. І. Франка, Київських національних університетів ім. Т. Шевченка та економічного ім. В. Гетьмана, Донецького державного університету управління, Московської фінансової академії, Ризького технічного університету, Білоруського державного університету, Білоруського торговельно-економічного університету споживчої кооперації, Господарської академії ім. Д. А. Ценова (Болгарія), Ростовського державного університету, Сандерлендського і Ноттінгемського університетів (Великобританія), Національного гірничого університету (м. Дніпропетровськ), Маріупольського гуманітарного університету, Університету міста Барі (Італія), Каунаського технічного університету (Литва).

Продовжували плідно працювати потужні осередки нашої академії у провідних економічних навчальних закладах — Харківському національному економічному університеті, Тернопільському національному економічному університеті, Донецькому національному університеті економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського, Донецькому державному університеті управління, Донецькому національному університеті, Дніпропетровському університеті економіки та права та інших.

За звітний період членами академії видано значну кількість монографій, підручників, навчальних посібників, збірників наукових праць тощо.

Утім нас як науковців і представників практичної економіки не може не хвилювати питання, чи потрібно вимагати від влади провести хоча б частину давно назрілих реформ саме зараз? В умовах глобальної фінансово-економічної кризи? З одного боку, спад і стагнація вітчизняної економіки, трансформація світової економічної системи є саме тим моментом, коли слід і можна перебудуватися, щоб стати більш конкурентоспроможни-

ми після закінчення глобальної кризи. З іншого? де гарантія, що розпочаті реформи в кризових умовах не зіграють проти нас, остаточно зруйнувавши економіку? Та й, врешті-решт, для серйозних реформ потрібні й серйозні кошти. А їх, як відомо, у нас в країні ніколи немає... Поступальний розвиток світової спільноти як основна соціологічна закономірність у світовій історії з переходом від однієї епохи до іншої, більш високої у своєму розвитку, мотивує прискорення ритму змін як технологічного базису — поколінь техніки і технологій, — так і суттєвих змін соціально-економічних форм самоорганізації суспільства та філософії суспільного розвитку. Відчутно змінюються форми та методи організації виробничих процесів і виробничих відносин, і разом з цим змінюються системи та механізми управління ними.

Сучасна криза висвітлює ще один напрям, над яким слід було б попрацювати як Президії нашої академії, так і її членам, — це співробітництво з недержавними аналітичними центрами, які починають відігравати все більш суттєву роль у формуванні економічної політики уряду. У лавах нашої академії майже немає представників цих структур, що не сприяє інформаційним контактам та вирішенню статутних завдань академії. Тому вважав би за доцільне обговорити на цих зборах питання співробітництва з недержавними аналітичними центрами та їх більш активного залучення до роботи в нашій академії. Відповідний пункт пропонував би внести і до проекту рішення наших Загальних зборів.

Ще раз хочу рекомендувати регіональним центрам, місцевим відділенням та членам Академії при наданні щорічних звітів не обмежуватися тільки переліком статей, конференцій та назв виконаних наукових тем, але й більш детально висвітлювати зміст наукового доробку (результати аналізу, виявлені тенденції та закономірності, розроблені концепції, обґрунтування перспективних напрямків досліджень тощо). Це сприятиме підготовці змістовних звітів як керівників регіональних відділень, так і загалом Президії нашої академії.

У своєму виступі на загальних зборах Національної академії академік-секретар Відділення економіки Елла Марленівна Лібанова підкреслила: «У найближчій перспективі зусилля вчених-економістів будуть спрямовані на оцінку потенційних загроз розвитку українського суспільства та економіки, розроблення науково обґрунтованих моделей, алгоритмів і управлінських технологій, здатних забезпечити формування та реалізацію політики модернізації як способу опанування просторової багатобразності й механізмів взаємодії та розвитку економіки, суспільства та держави».

Наша Академія економічних наук України протягом майже 20 років її існування ніколи не залишалася осторонь від сучасних соціально-економічних проблем України. Певний погляд та певні думки на сучасні проблеми будуть висловлені в процесі обговорення доповіді Президії та стану економіки на зборах та знайдуть своє відображення на шпальтах як академічних, так і інших видань.

Усе це дасть змогу наблизити головну мету — зробити правильні висновки та знайти шляхи подолання негативних наслідків сучасної кризи.

Дякую за увагу! Запрошую до дискусії!